

Др Ана Г. Кречмер

СЛАВЕНОСРПСКА КУЛТУРНА ТРАДИЦИЈА У КОНТЕКСТУ ПРАВОСЛАВНЕ СЛАВИЈЕ И ЕВРОПСКОГ ПРОСВЕТИТЕЉСТВА

Рад се бави културно-историјским контекстом славеносрпске писмености, значајне фазе српске културно-језичке историје. Славеносрпска култура има видљива обележја како православне словенске културе, тако и просветитељства. Прва је при томе чинила темељ на којем се, у ситуацији културног контакта, формирала славеносрпска традиција. Приказује се развој те традиције током XVIII века, са посебним освртом на школство и просвету – подручја у којима се нарочито испољавао утицај просветитељства.

Кључне речи: славеносрпски, контактна културна ситуација, просветитељство.

Појам *славеносрпски* није још довољно разјашњен – као и појава која се њиме означава (уп. Грицкат 1966; 1987; ДМИТРИЈЕВ 1984/85; КРЕЧМЕР 1990; Младеновић 1989; Толстой 1998б; KRETSCHMER 2002). У овом раду се славеносрпска традиција приказује на позадини два глобална културна модела – Православне Слaviје и европског просветитељства.¹ Православна Слaviја је поседовала посебан модел писмене културе, хомоген и стабилан у времену и простору (уп. Толстой 1961б; 1998а; РИСНИО 1962; 1991; KRETSCHMER 1994). Њена култура имала је изражени сакрални облик – што није необично за донационално доба, када се човек и друштво идентификују претежно преко регионалне и конфесионалне припадности. Неправославна Слaviја и Западна Европа, уз сакралну, поседовали су, међутим, више врста световне писмености, у касније доба не само латинске, већ и на бази локалних идиома.

¹ Два битна питања остају овде изостављена: историјат и актуелно стање истраживања славеносрпског доба (уп. Милановић 2020) и полемика између славеносрпских аутора и Вука Караџића у погледу модела писменог српског израза, претече данашњег стандардног језика (уп. Кречмер 2015).

У Православној Слaвији били су заступљени културни дуализам, чији су саставни делови били заједничка православна писмена и регионалне усмене народне културе, и језичка ситуација *диглосије* (уп. FERGUSON 1959; УСПЕНСКИЙ 1983; KRETSCHMER 1994) са стриктно одвојеним сферама употребе оба субсистема, локалне редакције црквенословенског и локалног идиома. Стога није долазило до коегзистенције језичких субсистема у истом функционалном контексту, а тиме и конкуренције – за разлику од билингвализма као таквог, у којем један субсистем постаје доминантан (уп. Толстој 1981), док диглосија, напротив, може да буде веома стабилна. Православна писмена култура била је изричито сакрално обојена, а световна писменост служила је готово искључиво за потребе државног апарата, права, трговине и сл.² Такав модел Срби крајем XVII века доносе у нови завичај, где се нешто касније формира славеносрпска култура.

Хронологија славеносрпског доба није још утврђена. Први покушај ту предузео је Борис Унбегаун (UNBEGAUN 1935: 15), чију је шему Никита Толстој интегрисао у свој модел довуковске српске писмености. Писмени језици су у великој мери социолингвистички и социокултурно детерминисани, што се одражава у моделима Унбегауна и Толстоја, који разликују следеће периоде: 1690–1740. (дотерезијанско доба); 1740–1780. (терезијанско доба, са две фазе: 1740–1760. и 1760–1780); 1780–1818. (владавина Јосифа II и период до објављивања Вуковог *Рјечника*) (уп. Толстој 1998в: 243–245). Према нашим истраживањима, славеносрпско доба трајало је до 1840-их година (уп. КРЕЧМЕР 1990; 1997; KRETSCHMER 1988; 1989), док дотерезијански период њему не припада. Наш модел разликује следеће фазе:

- (1) Прелазно доба (XVII век).
- (2) Претходна фаза: око 1720–1740. (прве деценије по Великој сеоби) и 1740–1760. („руско(словенско)“ доба).
- (3) Рани славеносрпски период (око 1760–1785).
- (4) Класични славеносрпски период (крај XVIII века).
- (5) Завршни славеносрпски период (прва половина XIX века).³

Из XVII века је мало текстовне грађе сачувано, а још мање проучено. Оно што се о том раздобљу зна показује све јачу стагнацију и опадање писмене културе у неповољном социокултурном контексту, под турском владом.⁴ Срби који су се крајем века населили у Аустрији, били су у ситуацији сталног контакта православне и западноевропске културе. У туђем окружењу,

² Постојање световне писмености, *џриглосија*, не противречи моделу Успенског, већ само захтева његову модификацију (уп. KRETSCHMER 1994).

³ Ова последња фаза, пораз у конкуренцији Вуковом моделу – као и значајно стваралаштво славеносрпских интелектуалаца овог доба на подручју књижевности, нормирања и кодификације писменог језика, остају овде изостављени.

⁴ Адекватну слику српског писменог узуса на рубу XVII и XVIII века пружају „Славеносрпске хронике“ Ђорђа Бранковића (уп. ГРИЦКАТ 1970; KRETSCHMER 1999а; 2001; 2004а; 2005; 2008б).

Срби су, као мањина изложена разним притисцима, главним гарантом очувања идентитета, етничког и верског, сматрали православну цркву. Међутим, све више се осећала и потреба за културом и писменим језиком, који би одговарали новом животном контексту.

То се нарочито односило на сферу образовања. У старој православној словенској школи настава се састојала од читања црквенословенског по богослужбеним књигама (*Часослову*, *Ајосѿолу* и *Псалѿиру*), црквеног појања и нешто црквене историје. Како би српски живаљ опстао, морао је бити у стању да конкурише у погледу образовања са представницима већинског становништва. У Западној Европи је школство већ од средњег века било засновано на античком моделу тзв. седам слободних вештина (*septem artes liberales*). Како би Срби добили своје, православно, али и модерно школство, из Русије, једине тада независне православне државе, већ неколико година након Сеобе, на позив српских црквених поглавара, стигли су учитељи и приручници. Тиме је почео период тзв. руских школа, који је трајао од друге половине 1720-их до друге половине 1730-их година. У њима је школован низ потоњих водећих представника српског просветитељства, које се може сматрати основом славеносрпског културног модела.

О систему и структури наставе у школама на почетку XVIII века мало се зна – у односу и на српску, и на руску ситуацију. У Московској Русији током XVII века долази до битних промена, претежно као резултат тзв. *ѿређеѿ црквенословенскоѿ уѿиѿцаја* – утицаја посебне источнословенске културе са подручја Пољско-литванске државе (уп. Успенский 1983, гл. 3). Школске књиге које су руски учитељи донели Србима – граматика позног црквенословенског, коју је 1618/19. г. објавио учени монах Мелетије Смотрицки, и читанка *Первое учение оѿроком* владике Теофана Прокоповича (1720) – настале су у контексту те културе. Метајезик обе књиге је мешовит, са елементима позног црквенословенског, али и тзв. *ѿросѿе мове* – световног писменог (и званичног пословног) језика Велике кнежевине Литваније.⁵ Више генерација српских интелектуалаца стекло је прво образовање уз помоћ тих књига и на тој редакцији црквенословенског.⁶

Периоду формирања савременог књижевног језика код православних Словена претходи период трагања за адекватним моделом.⁷ За Србе у Аустрији то је средина XVIII века – у претходним деценијама они се баве организацијом живота друштва на новим подручјима. У оквиру тога, у сплету

⁵ Културна и језичка ситуација источних Словена у Пољско-литванској држави слабо је проучена и контроверзно приказана у литератури. Она показује низ подударности са ситуацијом Срба у Аустрији. Не улазећи даље у ову тематику, поменућемо само утицај латинских граматика код Смотричког (уп. традиционалну грчку односно византијску оријентацију Православне Славије), као и бројне полонизме и елементе *ѿросѿе мове*.

⁶ Уп. тзв. *хибридни* црквенословенски (Живов 1996: 16 et passim).

⁷ Прву половина XVIII века у Русији Исаченко назива „језичка ничија земља“ („sprachliches Niemandsland“: ISSATSCHENKO 1983: 561).

православне словенске и западноевропске културе просветитељства, формира се слој српских интелектуалаца. У Русији се средином XVIII века већ све усмереније ради на стварању нове културе и књижевног језика. На почетку је у фокусу тог процеса била тзв. *теорија о три сџила*, коју је на руску ситуацију пренео аутор руске граматике (1755/57) Михајло Ломоносов. Теорија је утемељена на принципу корелације *сџил* (односно *инџенџија*) текста : његов *језик*.⁸ Тога принципа су се средином XVIII века придржавали и српски аутори – и иначе упознати са тадашњим руским језиком (уп. Бошков 1973). То се добро види код Захарије Орфелина, чијим стваралаштвом и започиње, у ствари, славеносрпска писменост (уп. Бошков 1974; Гудков 1973; 1977; KRETSCHMER 1989), и код његовог савременика Павла Јулинца, првог славеносрпског историографа (1765).

Текстовна продукција код Срба се до средине XVIII века развија релативно споро.⁹ У периоду 1726–1750. г. објављује се свега 16 књига (све црквеном ћирилицом). Поред прештампавања руског издања читанке¹⁰ владике Прокоповича, то су *Сџемајџографија* Христофора Жефаровића (1741., прва световна српска књига) и његов *Буквар, Месјаџослов* (врста црквеног календара, који пружа и опште информације, на пример, о вашарима – омиљено тада штиво), опис Јерусалима С. Симоновића и др. Од средине столећа, у периоду 1751–1775. г. штампају се већ 102 књиге (13 грађанском ћирилицом) – још увек већим делом црквене (40), али и наставне (21) и чак 7 историјских списа. Стваралаштво ове прве славеносрпске фазе ствара темељ за следећи период, доба Обрадовића и Мразовића, Јанковића и Стојковића, Исаиловића и Видаковића.

Формирање стандардних језика код православних Словена је дуг и сложен процес, који се одвија у појединим регионима у различито доба и по различитим моделима. У више случајева он је праћен полемиком, у центру које су улога и статус црквенословенског језика.¹¹ Таква полемика се води и у Русији и код славеносрпских интелектуалаца. Принцип корелације *жанр : језик џексџа* сукцесивно слаби, истовремено јача тенденција ка уједначеном, нормираном књижевном изразу. У другој половини XVIII века српски апсолвенти „руских“ школа усмерено раде на стварању таквог језика

⁸ За високе материје и теме користи се језик засићен црквенословенским елементима, за свакодневне (укључујући и комедију (!)) – готово језик простог народа, док се за поучне теме, школство, науку, периодику и сл. користи тзв. *средњи* стил са елементима различитог порекла. Управо овај стил и његов језик најтеже се дају одредити, јер се дефинишу претежно *ex negativo* – у опозицији и високом и ниском стилу. Али управо на њему је заснован савремени руски књижевни језик – који тада, међутим, није још постојао.

⁹ Подаци ту и даље према (Михаиловић 1964).

¹⁰ Наслови се ту и даље дају у адаптираном правописном и графичком облику.

¹¹ У руској језичкој полемици победио је модел Карамзина, које се оријентисао према тадашњем колоквијалном француском – елаборисаном језику образоване елите. Савремени руски је језик амалгамног типа (слично енглеском), са елементима различитих језика, док је удео источнословенских особина у њему нижи него у украјинском и белоруском.

– у оквиру идеја просветитељства (уп. БЈЕЛАКОВИЋ 2020). Народни језик и култура нису могли при томе да се сматрају узорком, већ су интелектуалци свој основни задатак видели у томе да просвећују народ, да му омогуће приступ образовању. У таквим оквирима одвија се полемика око српског књижевног језика (уп. КРЕЧМЕР 2000). У фокусу те полемике такође је статус црквенословенског језика (један од главних његових заговорника био је Григорије (Глигорије) Трлајић). Принципијелно значење добија и питање грађанске реализације – за руску ситуацију безначајно, јер се већ почетком XVIII века декретом Петра Великог за све световне сврхе уводи грађанска ћирилица. Као опозицију црквенословенском српски аутори предлажу, као и у Русији, језик образованог друштва (сличан поменутом средњем стилу), али све више се заговара предност српског језика као књижевног – у сагласности са схватањима доба просветитељства, у обрађеном и интелектуализованом облику. Главни заговорници тога су Теодор Јанковић и Доситеј Обрадовић (уп. ГУДКОВ 1979; КРЕЧМЕР 2015; КРЕТШМЕР 1990, 2009; КУНА 1970, 1979). Одређене разлике у погледима руских и славеносрпских писаца на књижевни језик могу бити условљене разликама глобалних културних контекста. Руска полемика одвија се нешто раније и претежно у оквиру идеја просветитељства (делимично сентиментализма). Код славеносрпских аутора могућ је већ утицај и (пред)романтизма, са фокусом на народ, његову културу, дух, језик.

Значајну улогу за Србе у Аустрији играла је реформа школства током 1770-их година, по систему напредног немачког педагога Јохана Фелбигера. Срби том реформом добијају један од најнапредних школских система.¹² У реформисаној настави дозвољени су само приручници штампани у царевини, неретко двојезични (и за ђаке и за наставнике) – на једној страни текст на немачком, а на супротној на славеносрпском (уп. КРЕТШМЕР 2008а). То су на почетку већином преводи, односно адаптације страних подлога, али се објављује све више оригиналних радова (уп. Кириловић 1929: 43–70).

Крајем века српска текстовна продукција сукцесивно јача: 1776–1799. г. објављене су 262 српске књиге (37 грађанском ћирилицом). Највећу групу још увек чине црквене књиге (57), али штампано је и 45 школских књига. У периоду 1767–1811. г. укупно је одштампано тридесетак приручника (неки у више издања). Међу њима су још увек *Грамаџика* Смолтицког и *Буквар* Прокоповича, али је све више и радова српских аутора. Пошто је већина ђака посећивала школу само две до три године, то су пре свега прве читанке – *буквари* (углавном двојезични, по бечком издању 1774.), читанка Фелбигера, коју је за српску школу адаптирао Аврам Мразовић (*Руководство к чеснотости и њравосици*: 1793). Објављују се *Историја словенских народа* Јована Рајића (1793), граматика и уџбеник математике Аврама Мразовића (1794), уџбеник физике Атанасија Стојковића у 3 тома (1801–1803) (уп. БЈЕЛАКОВИЋ

¹² Теодор Јанковић од Миријева касније је активно учествовао у руској реформи образовања – на позив просвећене царице Катарине II.

2006) и др. Дозвољени за школску наставу остају *Пројиси* (1776) и *Калиџрафија* (1778) Захарије Орфелина и *Мали калџихисис* Јована Рајића (1774/76). Природне науке нису биле саставни део школства Православне Слaвије. Настава математике се у реформисаним српским школама прво одвијала према *Руководству ко ариџмеџики* (1777), преведеном са немачког,¹³ касније према *Руководству к науце числиџелној* Аврама Мразовића (1793), које је имало више издања.

Поред уџбеника, значајан део књижевне продукције, у складу са идејама просветитељства, чинила је морално-поучна писменост. Полако се развија и белетристика, такође незаступљена у писмености Православне Слaвије. То су на почетку већином преводи и адаптације, али се крајем века појављују и први српски радови. Белетристика, међутим, остаје на маргини жанровског репертоара – предност се даје жанровима намењеним образовању и просвети, периодици, публицистици.

У XIX век славеносрпска писменост улази са широким репертоаром функционалних стилова (уп. KRETSCHMER 2004), са већ прилично уједначеним и нормираним писменим изразом, у којем су све више заступљени српски елементи (уп. KRETSCHMER 1997; КРЕЧМЕР 1997). Норма није још кодификована, а као најважнији механизми њене стабилизације и дистрибуције иступају текстови угледних аутора.¹⁴ Ова фаза славеносрпског доба, проучавање њеног текстовног корпуса, анализа њеног језика и језичке полемике – све су то важни задаци истраживања овог толико значајног (и толико мало још увек познатог) периода српске културне историје. Славеносрпска тематика и данас се, нажалост, налази на маргинама научног интереса србистике. У последње време, међутим, интерес према њој се појачава – поменимо ту само пројекат славеносрпског речника, који ће омогућити системски поглед на лексички систем славеносрпског доба, његове изворе и динамику његовог развоја (уп. БЈЕЛАКОВИЋ и др. 2017; МИЛАНОВИЋ 2017). Било би пожељно да се томе придруже одговарајући подухвати на подручју других језичких субсистема, пре свега, граматике (у синтакси – укључујући ниво текста) – али и граfiје, односно правописа, и стила.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

АЛЕКСЕЕВ, А. А. Пути стабилизации языковой нормы в России XI–XVI вв. *Вопросы языкознания* 2 (1987): 34–46.

БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора, Цветковић-Геофилковић, Ирена, Милановић, Александар (ур.). *Речник славеносрпској језика*. Нови Сад: Матица српска, 2017.

¹³ Превод је, вероватно, урадио Атанасије Секереш.

¹⁴ Таква норма „угледних текстова“ карактеристична је за доба пре формалне кодификације (уп. АЛЕКСЕЕВ 1987).

- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. Терминологија из области физике у *Физици* Атанасија Стојковића (1802). *Научни сасџанак слависџа у Вукове дане* 35/1 (2006): 305–326.
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. Рефлексије просветитељства на књижевни језик Срба 18. и 19. века. Душан Иванић и др. (ур.). *Век ѓросвејџијељсџа у срџској кулџури*. Зборник Радова. Међународни научни скуп. 15. март 2019. Библиотека Зборници 6. Београд: Вукова задужбина, 2020, 239–250.
- Бошков, Мира. Руска штампана књига у нашем 18. в. *Годишњак Филозофској факултетеја у Новом Саду* 16/2 (1973): 527–567.
- Бошков, Мира. Захарија Орфелин и књижевност руског просветитељства. *Зборник Маџице срџске за слависџику* 7 (1974): 9–79.
- Грицкат, Ирена. У чему је значај и какве су специфичности славеносрпског периода у развоју српскохрватског језика. Поводом иницијативе Матице Српске да се састави речник књижевног језика славеносрпског периода. *Зборник Маџице срџске за филолоџију и линџвисџику* IX (1966): 61–66.
- Грицкат, Ирена. Белешке о језику Ђорђа Бранковића. *Зборник Маџице срџске за филолоџију и линџвисџику* XIII/1 (1970): 85–101.
- Грицкат, Ирена. Још нека питања у вези са славеносрпском епохом. *Јужнословенски филолоџ* XLIII (1987): 111–135.
- Гудков, В. П. О т. н. «славенском» језику З. Орфелина. *Вестник Московског Университета*. Сер. 9, № 3 (1973): 46–51.
- Гудков, В. П. Особенности воспроизведения русских текстов в «Славно-Сербском магазине». *Вестник Московског Университета*. Сер. 9, № 1 (1977): 57–69.
- Гудков, В. П. Борьба концепций «славянского» и «простого» языка в истории литературного языка у сербов. *Славянское и балканское языкознание*. История литературных языков и письменность. Москва: Наука, 1979, 198–211.
- Дмитриев, П. А. К вопросу о значении термина «славяно-сербский язык». *Зборник Маџице срџске за филолоџију и линџвисџику* 27–28 (1984/85): 223–229.
- Живов, В. М. *Језику и култура у Русији XVIII века*. Москва: Језици руској културе, 1996.
- Кречмер, Ана. Неколико напомена поводом 30-годишњег јубилеја истраживања славеносрпског доба. *Зборник Маџице срџске за филолоџију и линџвисџику* XXXIII (1990): 221–231.
- Кречмер, Ана. 1847. и језичка реформа Вука Караџића. *Зборник Маџице срџске за књижевност и језику* XLV/1–3 (1997), 117–121.
- Кречмер, Ана. О књижевно-језичкој традицији до 1800. код Срба и Руса (размишљања о словенској историјској стандардизацији). *Јужнословенски филолоџ* LVI/1–2 (2000) (in memoriam P. Ivić): 543–559.
- Кречмер, Ана. Славеносрпска писменост и њено значење за историјску србистику. *Шездесет ѓодина инсџиџиџа за срџски језику САНУ*. Зборник радова I. Београд: САНУ, 2007, 313–320.

- КРЕЧМЕР, Ана. Вукова реформа и језичка полемика славеносрпских писаца. Вук Стефановић Караџић (1787 – 1864 – 2014). *Научни скупови САНУ*, књ. 156, Одељење језика и књижевности књ. 27. Београд: САНУ, 2015, 137–144.
- МИЛАНОВИЋ, Александар. Теоријско-методолошки проблеми стварања корпуса славеносрпских текстова. *НССУВД* 46/3, Београд: Међународни славистички центар, 2017, 137–145.
- МИЛАНОВИЋ, Александар. Библиографија радова о језику 'предвуковског периода' као ресурс за историју српског књижевног језика. *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 49/3 (2020) 101–108.
- МИХАИЛОВИЋ, Георгије. *Српска библиографија XVIII века*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1964.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. *Славеносрпски језик*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1989.
- ТОЛСТОЈ, Никита. Конкуренција и коегзистенција норми у књижевном језику XVIII в. код Срба. *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 10/1 (1981): 33–40.
- ТОЛСТОЈ, Н. И. К вопросу о древнеславянском языке как общем литературном языке южных и восточных славян. *Вопросы языкознания* № 1 (1961): 52–66.
- ТОЛСТОЈ, Н. И. Slavia Orthodoxa и Slavia Latina – общее и различное в литературно-языковой ситуации. Толстой, Н. И. *Избранные труды*. Т. II. Москва: Языки русской культуры, 1998а, 30–42.
- ТОЛСТОЈ, Н. И. К историко-культурной характеристике «славяно-сербского» литературного языка. Толстой, Н. И. *Избранные труды*. Т. II. Москва: Языки русской культуры, 1998б, 212–228.
- ТОЛСТОЈ, Н. И. Литературный язык сербов в XVIII – начале XIX в. Толстой, Н. И. *Избранные труды*. Т. II. Москва: Языки русской культуры, 1998в, 239–344.
- УСПЕНСКИЙ, Б. А. *Языковая ситуация Киевской Руси и ее значение для истории русского литературного языка*. IX Международный съезд славистов. Доклады. Москва: Наука, 1983.

*

- FERGUSON, Charles. *On diglossia*. *Word* 15 (1959): 325–359.
- ISSATSCHENKO, Alexander. *Geschichte der russischen Sprache*. Bd. 2. Heidelberg: Winter, 1983.
- KRETSCHMER, Anna. *Zur Methodik der Untersuchung älterer slavischer schriftsprachlicher Texte* (am Beispiel des slavenoserbischen Schrifttums). Slavistische Beiträge 241. München: Kubon & Sagner, 1989.
- KRETSCHMER, Anna. Схватања Доситеја Обрадовића о књижевном језику (теорија и пракса језичке употребе код Словена у 18. веку). *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 19/2 (1990): 61–68.
- KRETSCHMER., Anna. Und noch einmal zur Diglossie. *Wiener Slawistischer Almanach* 33 (1994): 181–195.

- KRETSCHMER Anna. О феномену тзв. Рах Slavia Orthodoxa у контексту историје словенских стандардних језика. *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 25/2 (1996): 31–39.
- KRETSCHMER, Anna. О норми у предвуковском књижевном језику: стране речи и модели творбе речи. *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 26/2 (1997): 241–252.
- KRETSCHMER, Anna. *Ог срџскословенскоџ ка рускословенском* (на материјалу „Хроника“ Ђ. Бранковиџа). *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 28/2 (1999): 197–202.
- KRETSCHMER, Anna. Уочи стандардизације српског језика (језик *Хроника* Ђ. Бранковиџа). *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 30/1 (2001): 11–19.
- KRETSCHMER, Anna. Slavenoserbisch. *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens* 10. Klagenfurt – Wien – Ljubljana–Sarajevo: Wieser Verlag, 2002, 473–476.
- KRETSCHMER, Anna. Vom Kirchenslavischen zu Schriftsprachen der Neuzeit (Schriftserbisch um 1700). *Welt der Slaven* XLIX (2004a), 145–160.
- KRETSCHMER, Anna. Формирање функционалних стилова у српској писмености у доба Вукових реформи. *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 32/1 (2004b): 201–210.
- KRETSCHMER, Anna. Српски језик између старог и новог доба (о језику *Хроника* Ђ. Бранковиџа). *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 34/1 (2005): 43–53
- KRETSCHMER, Anna. Метајезик у старијим српски уџбеницима. *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 37/1 (2008a): 165–177.
- KRETSCHMER, Anna. Eine sprach- und kulturhistorische Studie zur Endphase der Orthodoxen Slavia. Kempgen, S. et al. (eds.). Deutsche Beiträge zum 14. Internationalen Slavistenkongress Ohrid 2008. *Die Welt der Slaven*. Sammelbde, Bd. 32 (2008b), 205–216.
- KRETSCHMER, Anna. Доситеј Обрадовиџ као амблем доба Просветитељства у српској културној историји. *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 38 (2009): 449–455.
- KUNA, Herta. *Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića*. Sarajevo: ANU BiH, 1970.
- KUNA, Herta. Udio Dositejevih prosvetiteljskih ideja u oblikovanju njegovog literarnog језика. Boris Paternu, Breda Pogorelec, Jože Koruza (eds.). *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem језiku, književnosti in kulturi*. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1979, 359–370.
- RICCIO Riccardo. Die historisch-philologische Bedeutung der kirchenslavischen Tradition. *Welt der Slaven* VII (1962): 1–27.
- RICCIO Riccardo. *Litteratura della Slavia ortodossa* (IX–XVIII sec.). Bari: Dedalo, 1991.
- UNBEGAUN, Boris. *Les débuts de la langue littéraire chez les Serbes*. Paris: Champion, 1935.

Анна Г. Кречмер

СЛАВЯНОСЕРБСКАЯ КУЛЬТУРНАЯ ТРАДИЦИЯ В КОНТЕКСТЕ
ПРАВОСЛАВНОЙ СЛАВИИ И ЕВРОПЕЙСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ

Резюме

В работе освещаются центральные аспекты славяносербской культурной и письменной традиции, созданной сербами после их переселения в конце XVII века в пограничную тогда австрийско-турецкую зону (сегодняшняя северная сербская провинция Воеводина). Здесь, в ситуации культурно-языкового контакта формируются новый тип общества, преимущественно урбанного, гражданский сербский класс, новая письменная культура, пластично соединяющая в себе элементы православной славянской культуры и европейского Просвещения. Славяносербская культура рассматривается здесь поэтому в контексте обеих этих парадигм. Предлагаемая здесь хронологическая модель охватывает период между старой сербско-церковнославянской письменной фазой и реформой письменного языка Вука Караджича и представляет собой модификацию периодизационных схем Б. Унбегауна и Н. И. Толстого. Дается аналитический обзор славяносербского периода (около 1720–1840 гг.) и его печатной продукции. С учетом значимости идей эпохи Просвещения на славяносербскую культурную модель, особое внимание уделяется сфере образования в широком смысле, где влияние Просвещения было особо заметным.

Institut für Slawistik
Universität Wien
AAKH, Spitalgasse 2–4, Hof 3
A-1090 Wien
Österreich
anna.kretschmer@univie.ac.at